

УДК: 37.013.2:378

Стефаненко П.В., Кавердіна О.Г.
м. Донецьк

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються сучасні педагогічні проблеми професійної підготовки майбутніх інженерів у процесі формування професійної комунікації в системі неперервної освіти; аналізуються процеси інтеграції та диференціації як умови розвитку сучасного знання; місце професійної комунікації у системі професійної підготовки майбутніх фахівців технічного профілю; проблема рівня сформованості професійної комунікації.

Один із найважливіших виявів сучасності структури сучасного знання полягає в єдності протилежностей диференціації і інтеграції. Як відомо, диференціація, як і інтеграція, — закономірний, необхідний процес і найважливіша умова розвитку знання. Диференціація завжди виступає як форма прояву інтеграції і навпаки. Диференціація і інтеграція в розвитку знання не співіснують між собою, не йдуть одна за одною, а виявляються одна в іншій і через іншу, взаємообумовлюючи, взаємопропонуючи і взаємозапечеруючи одна одну; у своїй єдності вони відображають складність, сутергенність як розвитку пізнання, так і структури наукового знання, що утворюється в процесі цього розвитку.

Інтегративні процеси розвитку науки, суспільства і, в першу чергу, матеріального виробництва, як відомо, суттєво впливають на характер внутрішніх закономірностей функціонування й розвитку вищої школи.

Наукові дослідження за вказаними напрямками навчання студентів проводилися науковцями у різні часи. За характером ці досліджен-

ня можна розподілити на теоретико-методологічні (С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, С.О.Сисоева та ін.), дидактичні (М.М.Скапкін, А.В.Хуторський та ін.) та роботи з психології (Л.С.Вайотський, П.Я.Гальперін та ін.).

Проблеми спілкування аналізуються в загальнофілологічних, загально-лінгвістичних і загально семіотичних працях, у роботах з педагогічної, лінгвістичної й філософсько-психологічної тематики, а саме: соціально-психологічні основи вербального спілкування (Дж. Міллер, Д.Уорр), загальнопсихологічні та психолінгвістичні основи вербального спілкування (Ч.Огуд, Т.Сибсок), психологічний механізм взаємодії на основі історично відпрацьованої системи відповідних засобів спілкування (І.А.Зимня), побудова теорії мовленнєвої комунікації (Є.Ф.Тарасов) та професійно-педагогічної комунікації (Н.П.Волжова), навчання студентів мовних фахів професійно спрямованому діалогічному мовленню з використанням ділової гри (Л.В.Ананьєва), теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу (Л.В.Барановська), формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджрів зовнішньоекономічної діяльності (Н.В.Логутіна), формування комунікативних умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін (Т.Л.Шелепенко), формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування (Л.П.Гапоненко).

Мета статті – визначення сутності, змісту та компонентів формування готовності майбутніх фахівців технічного профілю до професійної комунікації.

Успішність діяльності інженерів багато в чому визначається не лише набутими професійними знаннями, а й високим рівнем формування їх до готовності професійної комунікації (ПК) в процесі професійної підготовки (ПП). Водночас не можна не помітити інтегрувальну функцію комунікативних дисциплін в навчальних планах вищих технічних навчальних закладів (ВТНЗ). Комунікативні дисципліни не тільки сприяють інтеграції гуманітарного і технічного знання, але й формують духовно-моральну, соціально-психологічну культуру майбутнього фахівця. Знання, які отримані при вивченні комунікативних дисциплін, можуть бути використані в реальній ПП, є органічною підґрун-

тню культурологічних та технічних проблем. Загальноприйнятою стає точка зору, відповідно до якої людство не може більше прогресувати у своєму розвитку, суттєво не підвищивши рівень комунікативної культури. Комунікативна культура – це рівень розвитку здібностей до міжособистісних стосунків, культури комунікації, потреб у комунікативно-прагматичній особистості. Комунікативна культура – це і знання основних закономірностей та взаємозв'язків у природі, суспільстві і виробництві, й емоційно-почуттєві переживання, емоційно-ціннісне і діяльнісно-практичне ставлення до своєї професійної діяльності.

Вона формується в інтеграції трьох напрямів: професійної свідомості, морально-естетичного і діяльнісно-практичного ставлення. Комунікативну культуру можна розглядати як багатомірний цілісний компонент інтелектуальної і духовної культури особистості, що забезпечує творчу самореалізацію в осмисленні й розв'язанні професійних проблем. Комунікативна культура може розглядатися як інтегральна категорія, яка містить декілька взаємопов'язаних компонентів, а саме: когнітивний, ціннісний, діяльнісний, естетичний, емоційний. Основою комунікативної культури є система внутрішніх ресурсів, які необхідні для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій особистісних взаємодій.

Комунікативна культура – це процес і результат формування свідомості особистості інженера, що відображає нерозривну єдність між усіма галузями знань, емоційно-почуттєве і ціннісне ставлення до них (внутрішня культура) і відповідних умінь, навичок, потреб взаємодії (зовнішня культура) з різними комунікативними партнерами.

Комунікативна культура студента ВТНЗ включає в себе три складові: відповідний рівень професійних знань (інтегральний компонент); необхідний запас практичних умінь і навичок (діяльнісний компонент); рівень зміни якостей особистості (ціннісний компонент).

Процес формування необхідного рівня комунікативної культури можливий лише за дотримання принципів структурування змісту гуманітарних і технічних дисциплін, гнучкості у відборі змісту в загальнокультурній підготовці.

Для цілеспрямованого дослідження проблеми формування готовності студентів до професійної комунікації (ФГСПК) в процесі ПП необхідно виходити з наступних положень:

1. Інтеграція гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової і технічної складового змісту вищої технічної освіти (ВТО) є обов'язковою умовою формування сучасної парадигми освіти.

2. Підвищення мотивації до ФТСПК повинне визнаватися її забезпечуючим при одержанні професійних інженерних знань, а підтримання пізнавальної активності при навчанні спеціальним дисциплінам повинне бути обов'язковим бажанням майбутнього інженера використати наявні гуманітарні ЗУН, інтересом до лінгвістичних дисциплін як навчальних предметів.

3. ФТПК має здійснюватися в рамках системи неперервної професійної освіти, де головною метою повинний бути розвиток особистості майбутнього інженера.

4. Професійна діяльність майбутніх інженерів, пов'язана з формуванням готовності до ПК, повинна бути спрямована на розвиток взаємозв'язку її структурних і функціональних компонентів. Структурні компоненти відбиваються в сукупності знань студентів, функціональні – у сукупності вмінь і навичок.

5. Лінгвістичні знання як основа формування готовності до ПК в процесі ПП піддаються принципам структуризації в процесі їхньої інтеграції.

6. Перебудова змісту ПК майбутніх інженерів вимагає перебудови методів й організаційних форм гуманітарної освіти, створення системи забезпечення навчального процесу оригінальними матеріалами, що мають професійну спрямованість, аудіовізуальними й технічними засобами. Необхідні також засоби мовної підтримки (в основному комп'ютери й комп'ютерні навчальні програми), система входних і вихідних тестів, що відповідає міжнародним стандартам володіння мовним навчальним матеріалом.

Механізм підготовки майбутніх інженерів має дві складові. Перша відноситься до формування змісту навчання, а друга стосується розробки засобів та методик, які забезпечували б реалізацію компетентісно-орієнтованого навчання. При формуванні змісту навчання необхідно брати до уваги й таке важливе питання, як балансе між фундаментальною та професійною складовими підготовки. Проблема полягає в тому, що для оволодіння спеціальними знаннями необхідно якісно вивчити фундаментальні дисципліни.

Компетентність майбутнього інженера формується в процесі навчання не тільки спеціальними, але й усіма загальноосвітніми дисциплінами. До змісту загальноосвітніх дисциплін необхідно включати професійно-значимий матеріал, який показує зв'язок цих предметів з майбутньою професією. Інтеграція загальноосвітніх дисциплін з професійними забезпечує мотивацію до їх вивчення.

Інтегративний підхід до формування готовності до ПК має на увазі процес установлення зв'язків між відносно незалежними раніше предметами, процесами, явищами. Інтеграція гуманітарних і технічних дисциплін – це процес становлення цілісності, що обов'язково супроводжується певними змінами раніше розрізнених елементів. Під час синтезу елементів відбувається їхнє взаємопроникнення, розширення знань і поступова зміна вихідних елементів. Вони включаються до зв'язків, що збільшуються. Виникнення цих змін призводить до реформування самої структури системи ПП майбутнього інженера, до появи нових функцій елементів, і, як результат, – до появи нової цілісності.

У контексті проведеного дослідження інтеграція – процес і результат взаємодії структурних елементів гуманітарної й професійної освіти, що супроводжується ростом системності й уцілюєності знань майбутніх інженерів, удосконалюванням їхньої політехнічної підготовки, а також підвищенням мотивації до вивчення загальноосвітніх дисциплін.

Поняття «інтеграція змісту гуманітарної освіти» відображає єдність змістовної й процесуальної сторін навчання й характеризує систему змісту освіти на всіх рівнях її формування (рівні теоретичного подання навчального предмета, навчального матеріалу, рівні педагогічної діяльності й рівні структури особистості).

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців технічного профілю під час формування готовності до ПК залежить від удосконалення загальноосвітньої гуманітарної підготовки, забезпечення рівня володіння лінгвістичними дисциплінами, який дає би можливість продовження навчання з метою формування технічної компетентності і необхідного рівня ПП, розробки системи інноваційних методів викладання гуманітарних та технічних дисциплін, потенційні можливості яких можуть бути використані для удоско-

налення рівня ПК, забезпечення глибокого засвоєння базових знань гуманітарних, соціально-економічних та спеціальних дисциплін з максимальним задоволенням індивідуальних потреб та інтересів особистостей майбутнього фахівця, його нахилів і можливостей, розвитку творчого потенціалу викладачів, їхнього професійного самовдосконалення, створення системи комплексного забезпечення навчального процесу дидактичними матеріалами, посібниками, методичними посібниками, відео матеріалами та іншими засобами.

У зв'язку з цим необхідно впровадження в процес формування ПТ особистісно орієнтованих технологій. За А.П. Конохом, в основу особистісно орієнтованих педагогічних технологій закладено гуманно-особистісний підхід до студентів у навчально-виховному процесі. Він полягає такі ідеї:

- новий погляд на особистість як мету освіти, особистісну спрямованість освітнього процесу. Особистість студента є суб'єктом, а не об'єктом у педагогічному процесі; особистість є метою освітньої системи, а не засіб щодо досягнення яких-небудь зовнішніх цілей; кожен студент має здібності; пріоритетними являються особистостями є вищі ступені цінності (доброта, любов, працездатність, совість, достойнство, громадянськість);
- гуманізація і демократизація педагогічних стосунків. Вони включають співпрацю викладачів і студентів, майстерність спілкування, відсутність прямого приниження; пріоритет позитивного спілкування; терпимість до недоліків студентів тощо;
- відмова від прямого примушення як методу; який не дає позитивних результатів у сучасних умовах. Освіта без примушення характеризує наповнелівість без примушення, вона заснована на довірі. Захопленість, породжене цікавим викладанням; зміна примушення бажанням, що породжує успіх; ставка на самостійність і самодійність студентів; застосування опосередкованих вином через колектив;
- сутність індивідуального підходу в тому, щоб у системі освіти йти не від навчальної дисципліни до студента, а від нього до навчального предмета, йти від тих можливостей, які є в студенті, вчити його з урахуванням потенційних можливостей, які необхідно розвивати, удосконалювати, збагачувати [2, 219].

Відзначимо, що ПК студентів ВТНЗ – не специфічна форма творчої діяльності. Специфіка її полягає в тому, що вона поліфункціональна – у її основі два види освіти (знання й уміння) – гуманітарна й технічна. Такі інтегровані професійні знання й уміння є твучими, оригінальними, такими, що забезпечують перенесення гуманітарних знань і умінь на технічні й навпаки, залежно від поставленої мети й конкретного завдання, двокомпонентна – інтегровані професійні вміння складаються зі знання способу, тобто того, як треба діяти під час розв'язання конкретного завдання, й уміння користуватися ними знаннями, тобто володіння способом; комплексна – включає спеціалізацію за двома основами (гуманітарною й професійною); функціональна – за видом діяльності.

Узагальнені знання й уміння формуються в процесі підготовки до ПК за умови взаємозв'язку гуманітарних і спеціальних дисциплін, лінгвістичних і технічних знань й умінь. У контексті реалізації цієї проблеми в науковій теорії розглядаються три напрямки взаємозв'язку інтегруючих дисциплін: за рахунок перебудови змісту, методів і форм навчання, за рахунок структурної перебудови змісту, методів і форм між циклами дисциплін, між теорією і практикою, за рахунок створення абсолютного нових дидактичних систем.

Під інтеграцією досліджуваного гуманітарного матеріалу варто розуміти дидактичний процес якісного взаємопроникнення знань, умінь і навичок гуманітарних і технічних дисциплін, формування умінь здійснити взаємозв'язок між ними й розвитку творчих здатностей майбутніх інженерів, на основі гуманітарного знання формування готовності до ПК в процесі ПТ.

Концепція формування готовності студентів до ПК в процесі ПТ випливає із теоретичних основ дидактичної інтеграції, як сфери наукового знання про сутність, закономірності й використання інтеграції в теорії освіти й навчання і відображає найважливішу тенденцію, за якою розвивається навчальний процес у вищій школі – це інтегративні тенденції у світі та в Україні.

Загальнотеоретичні аспекти формування готовності студентів ВТНЗ до ПК в процесі ПТ на базі інтеграції гуманітарних і технічних дисциплін припускають об'єднування сутності інтегративного підходу до формування змісту інтегрованої гуманітарної освіти,

визначення місця й ролі інтегративних гуманітарних ЗУН майбутніх інженерів у їхній ПП, визначення її як багаторівневої системи з урахуванням принципу структурування гуманітарних знань у процесі їхньої інтеграції, виявлення оптимального співвідношення між предметним й інтегративним компонентами в навчальному процесі, обґрунтування інтегративного підходу до конструювання змісту лінгвістичних дисциплін, що припускає внутрішньпредметну й міжпредметну інтеграцію, змістовну й процесуальну інтеграцію, виявлення принципів інтеграції при формуванні ПК в чіткій відповідності з принципами дидактичної інтеграції, розробка критеріїв відбору змісту гуманістичного матеріалу на інтегративній основі згідно з законами інтеграції, визначення психологічного аспекту інтеграції, що припускає розвиток інтегративного мислення майбутніх інженерів з використанням оптимального співвідношення між предметними й інтегрованими знаннями.

Отже, оволодіння гуманітарним компонентом цілісної ПП відіграє істотну роль у формуванні професійних знань й умінь майбутніх інженерів, підвищує їхню мобільність як фахівців, дає їм значно більш широкі можливості для реалізації власних творчих ідей, підвищує відповідальність за результати своєї діяльності. Тому ми бачимо в інтегративному підході до формування готовності студентів до ПК одну з можливостей підготовки висококваліфікованого фахівця, що має якості, виділені як актуальні для формування у вищій технічній школі.

Література:

1. Зязюн І.А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 3. – С. 58-61.
2. Конох А.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму. Монографія – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2006. – 456 с.
3. Сисосєва С.О. Педагогічна творчість. Монографія. – Х. – К.: Книжкове видавн. «Каравелга», 1998. – 150 с.

Стаття надійшла до редакції 27.11.08